



УДК 378.09:[373.3-051]:005.336:2  
DOI 10.32999/ksu2413-1865/2019-86-59

## МОДЕЛЮВАЛЬНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ОРІЄТИР І РЕЗУЛЬТАТ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО МОДЕЛЮВАННЯ УРОКУ В УМОВАХ ВАРІАТИВНОСТІ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Нестеренко М.М., аспірант,  
старший викладач кафедри початкової освіти  
Бердянський державний педагогічний університет

У статті представлено авторське бачення результату професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до моделювання уроків у вигляді моделювальної компетентності. Охарактеризовано її сутність і структуру.

**Ключові слова:** компетентність, моделювальна компетентність майбутнього вчителя початкової школи, компоненти моделювальної компетентності, мотиваційно-аксіологічний, когнітивно-операційний, продуктивно-творчий.

В статье представлено авторское видение результата профессиональной подготовки будущих учителей начальной школы к моделированию уроков в виде моделирующей компетентности. Охарактеризованы ее суть и структура.

**Ключевые слова:** компетентность, моделирующая компетентность будущего учителя начальной школы, компоненты моделирующей компетентности, мотивационно-аксиологический, когнитивно-операционный, продуктивно-творческий.

Nesterenko M.M. MODELING COMPETENCE AS A GUIDELINE AND RESULT OF PREPARING FUTURE TEACHERS TO THE MODELING OF THE LESSON IN CONDITIONS OF THE VARIABILITY OF PRIMARY EDUCATION

The article raises the problem of the formation of professional competence of future elementary school teachers, in particular, its component, which ensures the teacher's willingness to model and conduct lessons in conditions of the variability of primary education.

Thus, a thorough analysis of the scientific and pedagogical literature showed that the basis of modeling competence as a guideline and the result of professional training of future primary school teachers for modeling lessons is didactic and methodological competence, which are in the hierarchy of the highest order.

In its essence, modeling competence is an integrated professional neoplasm, which is based on the recognition of pedagogical modeling as a personally significant process for one's own professional activity; the ability to simulate the lesson in the conditions of the variability of primary education, to carry out an analysis of the implementation of the pedagogical plan. The process of its formation involves students mastering a system of knowledge about the structure of thematic planning, lessons of various types and skills in organizing the educational and cognitive activities of primary education students, that is, forming the ability to create models of lessons based on variational methodological approaches, taking into account the subject specificity and effectively implement them.

The paper also describes the structure of modeling competence, which is represented by the unity of three components: motivational-axiological, cognitive-operational and productive-creative. The first component performs the regulatory function, its formation ensures the effectiveness of the professional knowledge of future primary school teachers, awakens their interest in modeling activities, stimulates the creative personal growth. The second one is based on didactic-methodical knowledge and the ability to carry out lesson modelling. The third is to develop skills of reflection of the quality of realization of the own pedagogical plan, stimulation to self-development and self-perfection.

**Key words:** competence, modeling competence of the future primary school teacher, components of modeling competence, motivational-axiological, cognitive-operational, productive-creative.

**Постановка проблеми.** Сучасне суспільство потребує ініціативних і відповідальних громадян, здатних ефективно діяти у нестандартних ситуаціях. Виконання таких завдань потребує підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців усіх спеціальностей, яка передбачає розвиток особистісних якостей і творчих здібностей, умінь самостійно здобувати нові знання та ґрунтується на формуванні їхньої професійної компетентності. Особливо це

стосується сучасного педагога, зокрема початкової школи.

Сутність професійної компетентності педагогів різного профілю розкривається в дослідженнях Н. Бібік, Н. Гусак, О. Дубасенюк, В. Жигір, О. Загребельної, В. Коваль, І. Костікової, А. Крижановського, А. Маслюк, Л. Пастушенка, А. Проценка, Т. Руденької, К. Савченко, О. Третяк та ін., у яких визначено сутність цього утворення, охарактеризовано його типо-



ві ознаки й окреслено оптимальні шляхи формування.

Наукові доробки зазначених учених свідчать про те, що професійна компетентність є єдністю теоретичної і практичної готовності вчителя до виконання педагогічних функцій шляхом використання ряду умінь (аналітичних, прогностичних, проєктивних, рефлексивних, організаторських, комунікативних та ін.), сформованість яких визначає здатність учителя до діяльності, саморозвитку в умовах постійних змін, що відбуваються в суспільстві. Тож становлення педагога потребує від нього значного інтелектуального зростання, розвитку нового творчого мислення, рефлексивних навичок тощо. Відтак формування професійної компетентності забезпечує успішне соціальне функціонування особистості та задовольняє суспільну потребу в людських ресурсах певної якості.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Складність і багатоаспектність феномену професійної компетентності зумовили розгортання ряду досліджень, які розширили перелік видів компетентностей. У полі зору сучасних науковців у галузі підготовки майбутніх учителів початкової школи були комунікативна компетентність (О. Альмерот, Л. Бірюк, Н. Кипиченко, С. Макаренко, О. Мамчич, С. Скворцова та Ю. Вторнікова), комунікативно-стратегічна (М. Оліяр), технологічна (Л. Коваль, Л. Тішакова, О. Комар, В. Коткова, О. Нікулочкіна, Л. Петухова, А. Коломієць, Н. Олефіренко, О. Снігур, О. Суховірський, О. Шиман та ін.), іншомовна (Ю. Мазур, О. Божок), екологічна (А. Крамаренко), медико-валеологічна (Г. Воскобойнікова), здоров'язбережувальна (О. Ландо, Б. Долинський), етична (О. Савченко, Л. Хоружа), громадянська (О. Майданик), полікультурна (О. Кондратьєва) тощо.

**Постановка мети.** Науковий огляд різних видів професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи дозволяє нам виокремити моделювальну, основою якої є дидактична (В. Бондарь, І. Шапошнікова, Н. Колесник, О. Гезей) та методична (Н. Глузман, О. Бігіч, С. Скворцова, К. Авраменко, І. Вікторенко, Я. Гаєвець, М. Гаран, С. Івашьова) компетентності. Крім того, вчені оперують різними поняттями (дидактична, дидактико-методична, методична компетентність), частково ототожнюючи їх, і вкладають досить широкий перелік професійних умінь у зміст цих новостворених. Тому метою нашої статті є визначення сутності та структури моделювальної компетентності як орієнтиру і результату професійної підготовки майбутніх учителів, яка

впливає на формування готовності педагога до моделювання уроку в умовах варіативності початкової освіти.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Дидактичну компетентність як ознаку готовності вчителя реалізувати знання, вміння, особистий досвід під час організації і здійснення освітнього процесу в початковій школі у своєму дослідженні виокремлюють В. Бондар та І. Шапошнікова. Її сутність полягає в наявності досвіду застосування знань закономірностей побудови дидактичних моделей окремого уроку й освітнього процесу загалом; здійснення цілепокладання та цілезабезпечення на кожному з методичних етапів відпрацювання змісту навчального матеріалу на уроці; визначення ланок процесу засвоєння знань учнями у структурі методичного змісту уроку; сформованість високого рівня рефлексії конкретних дій студентів і педагогічної діяльності загалом [3].

Основними складниками дидактичної компетентності майбутніх педагогів початкової школи Н. Колесник називає особистісні якості, дидактичні знання і вміння самостійно моделювати та реалізовувати дидактичний процес, структурувати навчальну інформацію, стимулювати пізнавальну активність учнів на засадах загальноприйнятих закономірностей і принципів [9].

Результатом сформованості дидактичної компетентності в майбутніх учителів початкової школи О. Гезей вважає їх здатність виконувати професійні функції, засновані на теоретичній і практичній готовності здійснювати педагогічну діяльність [5].

Спеціальна методична підготовка, на думку К. Авраменко, спрямовується на формування методичної компетентності вчителя початкової школи, яка визначає рівень засвоєння дидактичних і методичних знань та умінь, розвиток професійно-методичних навичок педагога, що дозволяють ефективно здійснювати освітню діяльність, самоаналіз, самодіагностику своєї успішності, а також виступати суб'єктом формування власної траєкторії професійного становлення [1].

Методичну компетентність Н. Глузман ототожнює з методико-математичною і вважає її системним особистісним утворенням майбутнього педагога, що відображає інтеграцію теоретичних, практико-зорієнтованих, дослідницьких знань та умінь з математики і методики її навчання в початковій школі, ціннісного ставлення до методичного вдосконалення результатів своєї професійної діяльності шляхом самоосвіти, самореалізації, соціалізації й особистісного розвитку [6].



Розглядаючи теоретичні основи формування методичної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови в початковій школі, О. Бігіч конкретизує її як сукупність методичних знань, навичок і вмінь та індивідуальних, суб'єктних і особистісних якостей; здатність проектувати, адаптувати, організовувати, вмотивовувати, досліджувати й контролювати навчальний, пізнавальний, виховний і розвивальний аспекти іншомовної освіти молодших школярів у класній і позакласній роботі [2].

Власне бачення сутності методичної компетентності подає С. Івашнова як усвідомлену здатність і готовність якісно реалізовувати методичну роботу (дидактичну, виховну, організаційно-управлінську), проявляти самостійність мислення, свідоме і відповідальне ставлення до результатів своєї професійної діяльності [7].

У контексті природознавчої підготовки майбутніх учителів початкової школи І. Вікторенко вкладає в значення методичної компетентності такий зміст: сформованість предметно-теоретичних (природничих), психолого-педагогічних і дидактико-методичних знань і вмінь, досвід їх застосування й особистісно значущі якості особистості; здатність вчителя до організації навчально-виховного процесу відповідно до сучасних вимог підготовки молодших школярів на засадах особистісно зорієнтованого, технологічного і компетентнісного підходів; готовність виконувати різноманітні професійно-педагогічні функції, усвідомлюючи соціальну значущість і особисту відповідальність за результати цієї діяльності.

У дослідженнях Я. Гаєвець, М. Гаран, І. Акуленко, С. Скворцової та ін. зазначається, що методична компетентність є основною метою професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Зокрема, С. Скворцова розглядає її як системне особистісне утворення, яке виявляється у здатності до організації та здійснення освітнього процесу учнів початкової школи на рівні сучасних вимог, у спроможності успішного розв'язування методичних задач, що ґрунтується на теоретичній і практичній готовності до навчання учнів; наявності досвіду діяльності із навчання предмета й емоційно-ціннісного ставлення до цього процесу. Структура методичної компетентності презентована вченою як композиція взаємозумовлених компонентів: нормативного, варіативного, спеціально-методичного, контрольо-оцінювального, проектувально-моделювального та технологічного. Для нашого дослідження важливо розглянути зміст проектувально-моделювальної компетентності майбут-

нього вчителя початкової школи, яку автор подає як здатність учителя до проектування освітнього процесу протягом навчального року (авт. проектувальна компетентність), створення уроків відповідно до сучасних вимог (авт. моделювальна компетентність). Проектувально-моделювальна складова частина методичної компетентності передбачає оволодіння студентами знаннями про структуру тематично-календарного планування, уроків різних типів та уміннями їх реалізувати в процесі організації навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів [10].

Як бачимо, ключовою в структурі дидактичної та методичної компетентності виділяють діяльність зі створення майбутнім педагогом уроку. Переконаємо, з огляду на це, є думка вчених (таких, як Н. Бахмат, Т. Водолазська, В. Кушнір, Л. Красюк, Т. Надолинська, Т. Подобедова, О. Троценко, У. Щербей та ін.) про те, що обов'язковою умовою для цього є сформованість у студентів умінь створювати моделі (педагогічного моделювання ситуацій, фрагментів, уроків, різних систем тощо), тобто здатності створювати конкретну модель уроку на основі різних методичних підходів з урахуванням предметної специфіки початкової школи. Головна увага має бути зосереджена на реалізації програмних результатів здобувачів початкової освіти, затверджених у Державному стандарті початкової освіти.

Орієнтиром і результатом підготовки майбутніх учителів до моделювання уроку в умовах варіативності початкової освіти виступає моделювальна компетентність із такими компонентами: мотиваційно-аксіологічним, когнітивно-операційним, продуктивно-творчим, поданими в табл. 1, як провідна складова частина методичної компетентності, сформованість якої забезпечує продуктивну діяльність із моделювання сучасного уроку в умовах варіативності початкової освіти. Розглянемо їх детальніше.

*Мотиваційно-аксіологічний* компонент моделювальної компетентності майбутнього педагога в умовах варіативності початкової освіти виконує регулювальну функцію, що є обов'язковою умовою ефективної педагогічної діяльності. Сформованість у студентів зазначеного компонента забезпечує дієвість їх професійних знань, пробуджує інтерес до моделювальної діяльності, актуалізує внутрішній потенціал, стимулює до творчого особистісного зростання.

*Когнітивно-операційний* компонент моделювальної компетентності майбутнього педагога в умовах варіативності початкової освіти ґрунтується на дидактико-методичних знаннях і здатності здійснюва-



### Характеристика компонентів моделювальної компетентності майбутнього вчителя в умовах варіативності початкової освіти

Компоненти моделювальної компетентності	Характеристика
Мотиваційно-аксіологічний	Усвідомлення нового етапу функціонування початкової освіти в умовах її варіативності та ролі педагога в цьому процесі; визнання педагогічного моделювання як особистісно значущого процесу для власної професійної діяльності
Когнітивно-операційний	Дидактико-методичні знання, здатність моделювати урок (уміння планувати урок, відбирати його ресурсне забезпечення, конструювати модель)
Продуктивно-творчий	Навички здійснювати аналіз і рефлексію реалізації педагогічного задуму, прагнення до саморозвитку і самовдосконалення

ти моделювання уроку. Феномен здатності в психологічній літературі (С. Малазонія, М. Мосьпан та ін.) пояснюється як властивість індивіда, що визначає його можливість до виконання певної діяльності або як узагальнене вміння особистості досягати високої результативності шляхом самостійного ініціювання цілеспрямованої активності в процесі оволодіння новими видами й формами діяльності; внутрішні ресурси, які виникають у процесі перетворення змісту і форм власних психічних явищ, станів свідомості і способів дій у разі досягнення певного рівня досконалості психічних механізмів діяльності.

У нашому розумінні здатність майбутнього педагога до моделювання уроку в початковій школі є сукупністю теоретичних знань щодо структури й особливостей навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів; умінь користуватися цими знаннями у своїй професійній діяльності; володіння ефективними освітніми технологіями, діагностичними та прогностичними методами, що забезпечує готовність до ефективного виконання професійних обов'язків під час моделювання і проведення уроків в умовах варіативності початкової освіти. Це новоутворення є поєднанням дидактичного (інтегративних дидактичних і загальнопедагогічних знань і вмінь із визначення цілей освіти, вибору форм, методів і засобів навчання, конструювання педагогічних ситуацій) і методичного складників, яка забезпечує реалізацію освітнього процесу (формування мотивації навчання, організацію навчальної діяльності учнів на різних етапах уроку тощо).

Отже, формування здатності майбутнього педагога до моделювання уроку в умовах варіативності початкової освіти передбачає, по-перше, засвоєння його дидактико-методичних основ (визначення цілей,

змісту, структури, методів, форм і засобів організації діяльності молодших школярів), по-друге, оволодіння алгоритмом процесу моделювання уроку (плануванням, вибором ресурсного забезпечення, конструюванням моделі тощо).

Сутність *продуктивно-творчого* компонента моделювальної компетентності майбутнього педагога до моделювання уроку в умовах варіативності початкової освіти полягає у виробленні навичок аналізу та рефлексії якості реалізації власного педагогічного задуму, потреби в систематичності цієї діяльності, стимулюванні до саморозвитку і самовдосконалення, що надалі забезпечує формування індивідуально-творчого стилю, подолання педагогічних стереотипів; створює передумови для постійного пошуку інновацій.

На основі викладеного вважаємо, що моделювальна компетентність – це інтегроване професійне новоутворення майбутнього вчителя початкової школи, яке базується на визнанні педагогічного моделювання як особистісно значущого процесу для власної професійної діяльності; здатності моделювати урок в умовах варіативності початкової освіти, здійснювати аналіз і рефлексію реалізації педагогічного задуму; прагненні до саморозвитку і самовдосконалення, пошуку інновацій.

**Висновки з проведеного дослідження.** Таке обґрунтування моделювальної компетентності як орієнтиру та результату підготовки майбутніх учителів початкової школи до моделювання уроку в умовах варіативності початкової освіти та висвітлення її структурних компонентів і критеріїв дозволяє визначити умови, які забезпечують ефективність процесу формування охарактеризованого вище новоутворення в здобувачів першого рівня вищої освіти.

**ЛІТЕРАТУРА:**

1. Авраменко К.Б. Методична підготовка вчителів початкових класів у педагогічних навчальних закладах України (1956–1996 рр.) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2001. 302 с.
2. Бігич О.Б. Теоретичні основи формування методичної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2005. 485 с.
3. Управління підготовкою успішного вчителя: теорія і практика : монографія / В.І. Бондар, І.М. Шапошнікова ; за ред. В.І. Бондаря. Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2015. 331 с.
4. Вікторенко І.Л. Методична компетентність учителя початкових класів у навчанні природознавства молодших школярів: теоретичний аспект. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2017. Вип. 2. С. 52–61.
5. Гезей О.М. Оцінювання сформованості дидактичної компетентності вчителя початкових класів. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*. 2010. Вип. 26(30). С. 201–210.
6. Глузман Н.А. Методико-математична компетентність майбутніх учителів початкових класів : монографія. Київ : Вища школа – XXI, 2010. 407 с.
7. Івашньова С.В. Організаційно-педагогічні засади вдосконалення методичної компетентності вчителів іноземної мови початкової школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2010. 20 с.
8. Коваль Л.В. Професійна підготовка майбутніх учителів у контексті розвитку початкової освіти : монографія. Донецьк : ЛАНДОН-XXI, 2012. 343 с.
9. Колесник Н.Є. Система підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації художньо-технічної творчості учнів : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2008. 291 с.
10. Скворцова С.О. Теоретичні засади формування методичної компетентності майбутніх учителів у навчанні математики. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наукових праць. Київ ; Вінниця : ТОВ Фірма «Планер», 2015. Вип. 43. С. 52–61.